

ИСПИТИВАЧКИ РАДОВИ НА ЦРКВИ СВ. НИКОЛЕ МОНАСТИРА БАЊЕ КОД ПРИБОЈА

Истражујући материјалне доказе о правкама, које су током времена вршене на цркви манастира Бање код Прибоја, делимично је обијан малтер са фасада цркве, новембра 1968. године.

Том приликом констатована су три слоја малтера на фасадама, и то: на источној, на фасадама централне и обе бочне апсиде, даље, на северној фасади олтарског простора и делимично наоса, а одговарајуће томе и на јужној фасади.

Из историјских извора зна се да су правке цркве манастира Бање вршене у неколико махова, што су ови најновији истраживачки радови и потврдили.

Полазећи од површине, први слој малтера био би онај нанесен на фасаде за време обнове цркве са почетка XX века, о чему сведочи натпис уклесан поред улазних врата у припрату, десно.¹ У слоју дебљине 1,5—2 см. достижући и већу на местима где је имао задатак да поравна неравнине и оштећења на фасадама, овај малтер је састављен од добро одлежаног гашеног креча и агрегата — не много просејаваног песка из Лима. Преко овог слоја у неколико махова су фасаде цркве кречене.

1. Сретен Петковић, Зидно сликарство на подручју Пећке Патријаршије 1557—1614, Нови Сад 1965, стр. 173.

Испод овог слоја се налази други слој малтера, састављен такође од добро одлежаног гашеног креча и агрегата сличне фактуре као у првог слоја, али се додатком ситно сецкане плевне и сламе, који је у овом случају имао функцију арматуре. Да овај малтер потиче из времена обнове цркве у другој половини XVI века, може се закључити из тога, што је нанесен као први слој на фасадама јужног параклиса, који је, према историјским изворима, дозидан у то време.²

И овај малтер нанесен је у слоју дебљине 1,5—2 см. Преко њега су такође у неколико махова кречене фасаде цркве.

Трећи, и за нас најинтересантнији слој малтера, нанесен је директно на фасаде цркве, која је иначе озидана притесаним каменом — пешчаром, сигом, а делимично и блоковима кречњака и мермера. Закључак да је овај малтер првобитан, из времена обнове цркве за владе Стефана Дечанског,³

2. Вл. Ђоровић, Обнова манастира Бање, Старијар II, серија књига IV, Београд 1926—1927, стр. 223, 224;

Р. Грујић, Фреска патријарха Макарија како уступа престо својем наследнику Антонију, Гласник Скопског научног друштва, XII, Скопље, 1933, стр. 227.

3. А. Дероко, На светим водама Лима, Гласник Скопског научног друштва, Скопље, 1932, стр. 132.

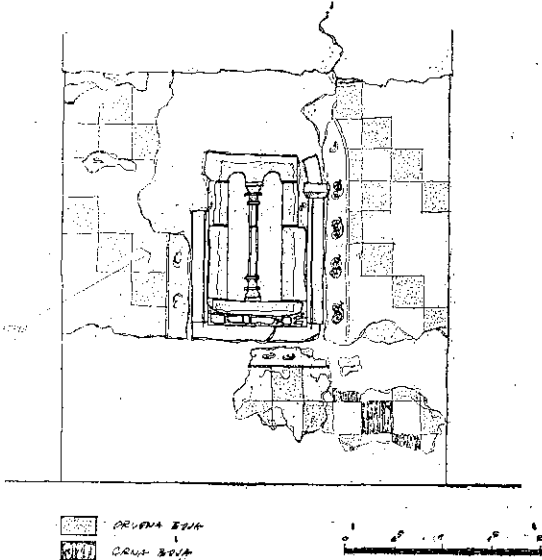

1. Деталј новооткривене фреско-декорације на фасадама цркве манастира Бање

1. Détail d'une décoration de fresque récemment découverte sur les façades de l'église, au monastère de Banja

индицира и податак да је откривен на деловима фасада које до сада сигурно нису трпеле никакве измене ни презиђивања, а то су приземне зоне (до око 4 м. висине) источних делова цркве.

На северној и јужној фасади, идући даље од олтарског простора према западу, нису вршени никакви даљи истраживачки радови, тако да се за сад не могу дефинитивно

2. Откривена првобитна фреско-декорација на фасади олтарске апсиде цркве манастира Бање

3. Ornementation primitive découverte sur l'abside de l'autel, église du monastère de Banja

одредити површине под овим малтером, ни тачно место на коме се те површине налазе. Овај малтер нанесен је на фасаде у слоју од 0,5—2 см. зависно од фактуре зида, састављен такође од доброг одлежаног гашеног креча интензивно беле боје и агрегата сличног састава као у два претходна слоја. Армиран је ситно сецканом сламом и плевом.

Оно што је код овог малтера најзначајније, и што издваја цркву манастира Бање од осталих црквених грађевина зиданих у то доба, свакако је податак да је овај малтер на фасади био живописан. Издељен је у квадрате у виду шаховског поља, у траке које дијагонално теку са леве на десну страну фасаде одозго надолу, гледајући управно према фасади. На неколико места постоје отступања, где су поједини квадрати интерполовани између два суседна паралелна дијагонална низа, тако да местимично чине право шаховско поље. Око оригиналног прозора — вероватно олтарске бифоре, на источној фасади главне апсиде, малтер је осликан у виду двеју паралелних трака, између којих су распоређени орнаменти вегеталног карактера, доста стилизовани. Ове траке текле су око целог отвора, пратећи његове ивице, што се може установити на основу остатака малтера са десне стране прозора, где траке прате очувани почетак кривине лука прозора. Од олтарске бифоре остала су два допрозорника и банак, израђени од ситно шпицованог зеленкастог пешчара, са бастанатом по унутрашњој ивици (слике 1. и 2.)

Интересантан је податак да су код неких прозора, који су испитивани 1968. године, первази и лукови лепо озидани опеком, док са стране имају један низ опека који прати прозорски отвор, паралелно ивицама. Преко ових опека (које су дужине око 15—25 см. а дебљине око 3—4 см.) нанесен је фреско-малтер на коме су накнадно насликане опеке, отприлике истих димензија и распореда као што је у стварности и изведено. Лунета између самог отвора прозора и лука прозора на југу наоса такође је осликана орнаментима вегеталног карактера.

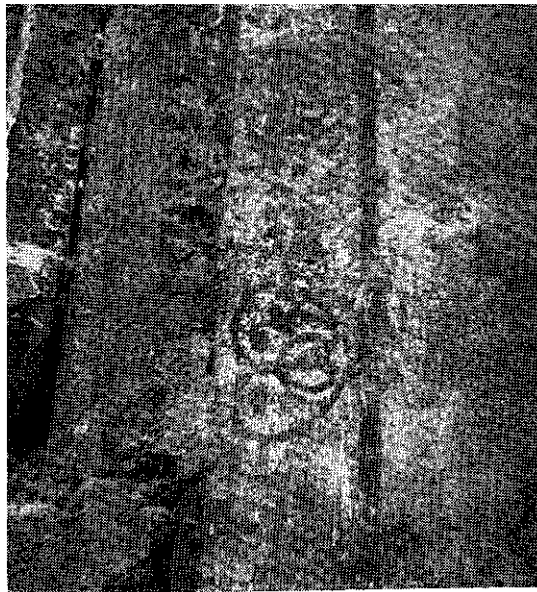
Фреско малтер на фасадама је изведен у две боје: црвеној, сада избледелој, и белој, уствари оригиналној боји малтера. Једино на источној фасади олтарске апсиде, а на делу испод паралелних трака које прате бифору са доње стране, нађени су квадрати обојени црном бојом, који су такође изведени у низу дијагоналних трака, интерполовани у траке квадрата црвене и беле боје. Иначе, сви квадрати су отприлике

подједнаких димензија страна, око 30—35 см. На угловима, око отвора, зависно од расположивог простора, могу се наћи правоугаоне површине које имају висину осталих поља, а ширину око половине нормалних поља.

На једном квадрату беле боје, на истоку, лево од олтарске бифоре, нађен је натпис исписан црвеном бојом. Тешко је читљив, тако да пре него што буде потпуно очишћен, не може у целини да се прочита. Назире се јасно само једна реч **ПОЛНАБЫ**. На пиластру на јужној фасади налази се још један натпис, још мање читљив него претходни. И за њега важи исто као за натпис на источној фасади, не може бити прочитан пре него што се очисти.

Радови у 1968. години, иако су дали доста резултата, морали су да буду прекинати услед наиласка зиме и недостатка финансијских средстава. Међутим, због евидентне вредности овог открића, Републички Завод планира за следеће године наставак истраживачких радова, а паралелно са њима и чишћење и конзервацију новооткривених преосталих фрагмената, као и оних до сада констатованих.

Иван Костић

3. Откривена првобитна фреско-декорација на фасади олтарске апсиде цркве манастира Бање (детал)
3. Ornementation primitive découverte sur l'abside de l'autel, église du monastère de Banja (détail)

4. Манастир Бања у току радова

4. Le monastère de Banja au cours des travaux

RÉSULTATS DES TOUT DERNIERS TRAVAUX DE RECHERCHE SUR L'ÉGLISE ST
NICOLAS AU MONASTÈRE DE BANJA PRÈS DE PRIBOJ

Quand on a procédé au décrépis sage de la façade de l'église St Nicolas, au monastère de Banja près de Priboj, en 1968, on a pu constater sur elle trois couches de mortier. La première date du début du XXe siècle lors de sa rénovation: l'inscription près de la porte d'entrée du narthex en fait foi. La deuxième couche est vraisemblablement de l'époque de la rénovation de l'église effectuée dans la seconde moitié du XVIe siècle. La troisième faite de mortier pour fresques jeté directement sur la façade de l'église en pierre de grès à demi-taillée, et partiellement de blocs de calcaire et de marbre, est, selon toute apparence, la couche primitive qui date de la rénovation de l'église sous le règne de Stefan Dečanski (1321—1335). Ce mortier est mis sur la façade en une couche de 0,5 à 2 cm d'épaisseur — cela dépend de la facture du mur, il est composé de chaux éteinte bien reposée et

d'un mélange de paille et de balle de blé hachées très fines. Il est teinté en cases d'échiquier (rouge, noir, blanc) qui se succèdent en diagonale de gauche à droite. Dans la case blanche, à gauche de la fenêtre dans l'abside de l'autel, une inscription dont il ne subsiste actuellement que le mot: **ПОМНΑΣИ** (fais nous grâce). Dans une autre case blanche de la façade méridionale qui correspond à l'autel, il y a aussi une inscription dont on n'a pu jusqu'à présent deviner le sens.

La découverte de cette première décoration des fresques de la façade de l'église St Nicolas est d'une importance particulière pour l'étude du développement du système de décoration extérieure sur l'architecture des églises médiévales.

Ivan Kostić

